

Troms fylkeskommune

postmottak@tromsfylke.no

Tromsø, 15.11.2025

Dette brevet sendes på vegne av Birdlife Troms, DNT Harstad og Omegn, Troms Turlag, Norges Jeger- og Fiskerforbund Troms, Naturvernforbundet Troms, Framtiden i Våre Hender Nord, Midt-Troms Naturlag, Naturvernforbundet Nordreisa og Nord-Troms Turlag.

Høringsuttalelse: Regional plan for klimaomstilling i Troms 2026-2038

Troms fylkeskommune

Forum for natur og friluftsliv (FNF) Troms er et samarbeidsnettverk for natur- og friluftslivsorganisasjonene i regionen. Vårt mål er å ivareta natur- og friluftslivsinteressene i Troms fylke ved å styrke og fremme organisasjonenes arbeid, være en møteplass for samarbeid og en arena for kompetansebygging for natur- og friluftslivsorganisasjonene med sitt virke i regionen.

Innhold

1) Generelt – om planen	2
2) Klimaomstilling og bærekraft: Hva innebærer det for våre samfunn?	2
Forskningsrådet satser på mer kunnskap veier til bærekraft i sitt program «Arealer under press»	3
3) Innspill plantema, tiltak og mål	4
Redusere klimagassutslipp i Troms	4
Redusere klimafotavtrykket i Troms	5
Klimarobust og klimatilpasset Troms	5
Ivareta naturmangfold og karbonrike areal	6
Bærekraftig samfunnsutvikling og sosial rettferdighet	6
4) Innspill planretningslinjene i kapittel 5	6
Planretningslinje nr. 5	6
Planretningslinje 8:	7
Planretningslinje nr. 15	7
Planretningslinje 17	7

Planretningslinje 19.....	8
NY Forslag til ny planretningslinje som inkluderer frivillig innsats i klimaomstillingsarbeidet:	8
5) Innspill medvirkning og organisering	8
Vedlegg 1	9
Vedlegg 2	10

1) Generelt – om planen

Regional plan for klimaomstilling i Troms skal være et styringsverktøy som er retningsgivende for klimaarbeid på regionalt og kommunalt nivå. Planen skal systematisere og skissere løsninger gjennom strategier og tiltak som kommer til uttrykk i handlingsprogrammet. Planen har regionale planretningslinjer som skal legges til grunn for kommunal samfunns- og arealplanlegging.

Formålet med regional plan for klimaomstilling er å:

- identifisere hvilke klimaendringer vi står overfor (gjennom kunnskapsgrunnlag)
- forbedre fylkets kapasitet til å håndtere klimaendringer
- bidra til å fremskynde overgangen til et lavutslippssamfunn

Forholdet til andre regionale planer:

- Klima og klimautfordringer inngår i alle samfunnsområder og det vil være naturlig å kople arbeidet med andre regionale planer.

Plantema:

- Redusere klimagassutslipp i Troms
- Redusere klimafotavtrykk i Troms
- Klimarobust og klimatilpasset Troms
- Ivareta naturmangfold og karbonrike areal
- Bærekraftig samfunnsutvikling og sosial rettferdighet

INNSPILL:

- Vi mener dette er holdbare utgangspunkt for regional plan for klimaomstilling i Troms.

2) Klimaomstilling og bærekraft: Hva innebærer det for våre samfunn?

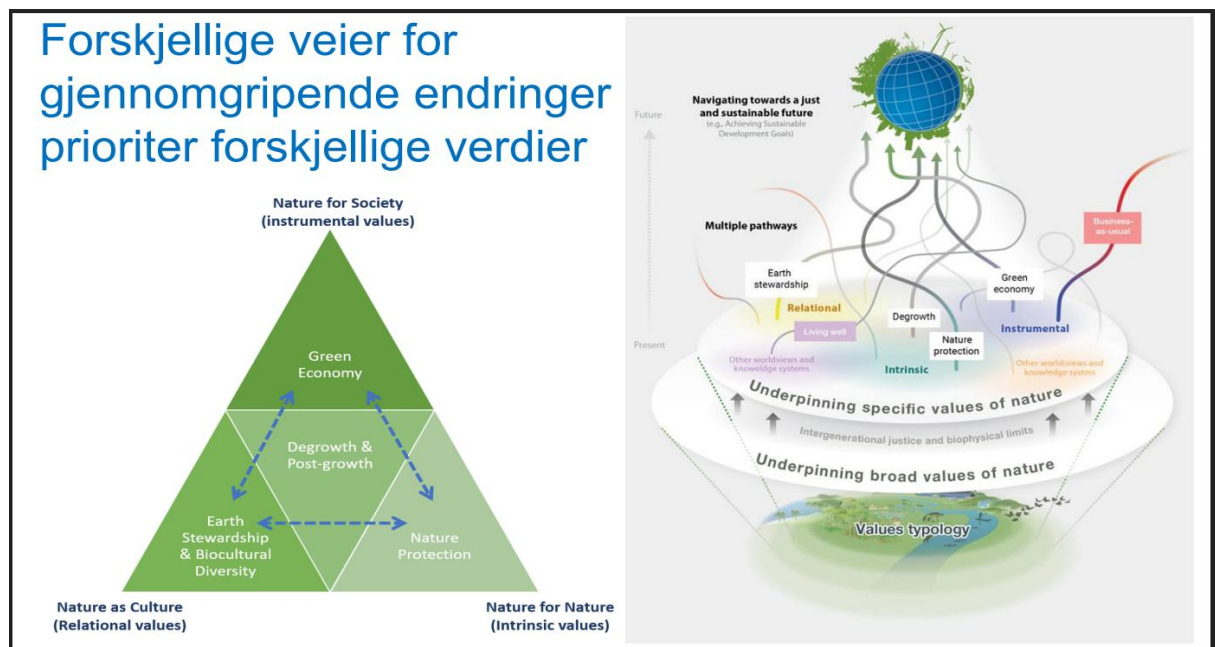
Vi anerkjenner at klimaomstilling er en kompleks og krevende prosess, særlig i distriktskommuner med små fagmiljø og begrensede ressurser, slik planutkastet selv beskriver (s. 5–6). Dette understreker

behovet for fleksible retningslinjer og kunnskapsbasert tilnærming som tar hensyn til lokale forhold. **Derfor bør planen åpne for flere bærekraftsbaner for bærekraftig samfunnsutvikling og integrere urfolks og lokal kunnskap**, i tråd med IPCC og et kunnskapsgrunnlag i utvikling. Vi vil begrunne dette standpunktet i det følgende:

Planen har overveiende fokus på grønn vekst og teknologiske løsninger. Planen omtaler ikke at det finnes flere veier til bærekraftige samfunn, slik figuren basert på rapport fra FNs Naturpanel nedenfor illustrerer og som vi en rekke ganger har spilt inn i denne og andre planprosesser. Figuren nedenfor viser at grønn økonomi kun er én vei, og at alternativer som degrowth, post-growth, earth stewardship og naturvern også bør vurderes i tråd med oppdatert kunnskapsgrunnlag om hva bærekraft kan bety. **Vi mener åpenhet om ulike løsninger vil berike arbeidet og åpne for gode diskusjoner om hvordan vi kan bruke ulike løsninger for bærekraft til vår fordel i arbeidet med klimaomstilling i Troms.**

I planutkastet vises det til nasjonale strategier. [Veikart 2.0 for Grønt industriløft](#) bygger på prinsippene for grønn vekst, med mål om økt verdiskaping og eksport parallelt med utslippsreduksjon. Dersom den regionale planen kun følger samme spor, risikerer vi å låse oss til en smal tilnærming som ikke tar høyde for alternative bærekraftsbaner og verdiperspektiver som IPBES og IPCC fremhever som muligheter.

I 2022 kom *Naturpanelets rapport om naturverdier og verdsetting av natur*: sammendrag tilgjengelig her: <https://storymaps.arcgis.com/stories/1802025cc5b544e6a88528fe773d6753> - og i anledning vår Natur i nord- konferanse 2024 fikk vi en presentasjon av denne rapporten fra Miljødirektoratet, tilgjengelig (powerpoint og opptak) her: <https://fnf-nett.no/troms/natur-i-nord-konferanse-og-workshop-vassdrag-og-elvedelta-25-26-november-2024/>. Figuren under er hentet fra Miljødirektoratet sin presentasjon:

Forskningsrådet satser på mer kunnskap veier til bærekraft i sitt program «Arealer under press»

Forskningsrådet har i 2024 tildelt midler til forskning som utforsker ulike tilnærminger til bærekraft gjennom utlysningen 'Arealer under press'. Blant prosjektene er:

- **Dont Waste (NGI)**: Utvikler beslutningsverktøy for gjenbruk av overskuddsmasser fra utbyggingsprosjekter, med vurdering av miljøpåvirkning og kobling til sirkulær økonomi.
- **Co-creating sustainability pathways for rural Norway (NINA)**: Utforsker samskaping av lokale bærekraftsbaner, inkludert grønn vekst, vekstfri utvikling, økokulturell forvaltning (Earth Stewardship) og naturvern, med hensyn til lokale verdier og rettferdig fordeling.
 - Dette viser at nasjonal forskningspolitikk **anerkjenner flere veier til bærekraft**, i tråd med figuren fra IPBES som illustrerer ulike verdiperspektiver: Green Economy, Degrowth/Post-growth, Earth Stewardship & Biocultural Diversity og Nature Protection.
 - Planen bør speile denne bredden i hva bærekraft kan bety og muligheter denne bredden kan gi i å finne frem til løsninger. **Ved å integrere kunnskap og perspektiver fra slike forskningsprosjekter kan Troms fylke utvikle en mer robust, fremoverlent og rettferdig klimaomstilling.**

INNSPILL

Vi mener det kan være nyttig om følgende elementer vurderes implementert i planen:

- Vurder strategier for inkludering av ulike bærekraftsbaner som supplement til grønn vekst.
- Integrer relasjonelle verdier gjennom tiltak for natur og biokulturelt mangfold.
- Anerkjenn naturens egenverdi som et selvstendig mål, ikke bare som virkemiddel for utslippsreduksjon.
- Integrer urfolks og lokal kunnskap i klimatiltak, i tråd med IPCCs anbefalinger (SRCCCL).

3) Innspill plantema, tiltak og mål

Vi vil i det følgende kommentere og komme med innspill der vi **har** forslag til endringer, kommentarer eller øvrige innspill.

Redusere klimagassutslipp i Troms

- **Mål 1: I Troms reduserer vi de direkte klimagassutslippene med 52% innen 2035 og er et lavutslippssamfunn i 2050**

Transport er et viktig område å kutte i klimagassutslipp og vi støtter langt på vei de vurderinger som er gjort for persontrafikk. Samtidig mener vi at for eksempel cruise – og flytrafikk ikke skal basere seg på «en vokse inn i himmelen» målsetning. Naturens tålegrenser og sosial bærekraft er viktige rammeverk og utgangspunkt for å vurdere disse spørsmålene.

INNSPILL

- Vi viser til planretningslinje nr 5 og vårt forslag til endring for å ivareta slike hensyn.

Om industriutvikling, energi og bærekraft: «Kommunal planlegging spiller også en avgjørende rolle i å sikre attraktive areal for industri- og næringsutvikling. Negative konsekvenser av ny utbygging kan reduseres gjennom vurdering av gjenbruk og effektiv utnyttelse av allerede utbygd areal.

Eksisterende og nye næringer krever forholdsvis store areal, i tillegg til nettkapasitet og energi. Behov for areal og tilgang på tilstrekkelig energi må ses i sammenheng med interessekonflikter som kan oppstå i situasjoner med ulike ønsker rundt arealbruk- og formål. God arealplanlegging er et viktig verktøy for å sikre en bærekraftig samfunn- og næringsutvikling, hvor sosiale, økonomiske, og natur- og miljømessige aspekter avveies på en god måte» (planutkastet s. 29)

«Etablering av grønn industri og elektrifisering av eksisterende næringer og transportsystemer vil kreve mye strøm, og NVE forventer en betydelig økning i kraftetterspørsel i Norge frem mot 2040 og videre mot 2050.» (planutkastet s. 30)

INNSPILL:

- **Klimaomstilling og bærekraft: Hva innebærer det for våre samfunn?** Vi viser til del 2 og utvidet forståelse av begrepet bærekraft og mener disse kan supplere dagens retning og skape synergier innen fremtidens næringsliv, særlig innenfor energi, gjenbruk og sirkulære løsninger som adresserer utfordringen med forbruksvekst. Det er reelle målkonflikter mellom fornybar energi, industribygging og hensyn til naturmangfold og sosial bærekraft- og derfor verdt å utforske hvordan vi kan begrense eller fjerne disse konfliktene og dilemmaene.
- **Vi mener målene om energieffektivisering er svært viktige** – særlig siden Norge henger etter på dette området pr. i dag og det ofte er en såkalt *vinn-vinn*¹ målsetning.
- Når det gjelder **strømbehovet**² oppfatter vi at det fremkommer **ulike analyser og konklusjoner** på dette området- se for eksempel et nylig oppslag i mediene: [Ny rapport anslår kraftunderskudd – NVE uenig](#). Dette gjør debatten om behov og prioritering krevende.

Eksempel fra organisasjonene om synet på stadig mer utbygging av energi i møte med naturkrisen: *Morgendagens natur avgjøres nå. ... Kraftutbygging og elektrifisering må skje innenfor naturens tålegrenser, og den mest naturvennlige strømmen er den vi ikke bruker. Prioriter ressursene til utslippskutt der de gir størst effekt, og unngå å ofre de siste sammenhengende naturområdene for uendelig vekst.* [Morgendagens natur avgjøres nå - Naturpress](#)

Redusere klimafotavtrykket i Troms

Vi støtter tiltakene som fremmer gjenbruk, da dette er et viktig virkemiddel for å redusere ressursbruk og miljøbelastning. Gjenbruk bidrar til sirkulær økonomi og kan gi både økonomiske og miljømessige gevinster. Organisasjoner som Framtiden i våre hender Nord, Naturvernforbundet og DNT bidrar alle på ulike måter til gjenbruk og arbeid med sirkulære løsninger. Vi viser til forslag til planretningslinje om frivillighet for å gi ekstra drahjelp til frivilligheten og deres bidrag og til del 2 for utdyping.

Klimarobust og klimatilpasset Troms

Vi oppfordrer til å vurdere om frivillighet kan inkluderes i mål og strategier på dette temaet- for eksempel gjennom å invitere til nettverksmøter som foreslått i NY planretningslinje. Vi håper også at arbeid med vannforvaltning i fylket kan bidra innen denne tematikken og det er spennende at lokal matproduksjon inkluderer urbant landbruk som vi har gode erfaringer med i Tromsø. Det er også

¹ <https://www.nrk.no/ytring/klimakrisen-og-naturkrisen-ma-loses-sammen-1.15431412> og her: <https://www.klimastiftelsen.no/publikasjoner/energieffektivisering-som-klimalosning>

² **Et annet eksempel i forbindelse med høringen av «Mer av alt raskere- meldingen»:** «I sum er Energikommisjonen altså sterkt preget av sitt mandat. Hvis utgangspunktet er at vi både skal nå klimamålene våre og det samtidig skal være en betydelig industrireising av ny kraftkrevende industri, så blir konklusjonen at det må bygges ut dramatisk mye kraft uansett hva de økonomiske kostnadene måtte være eller hvilke miljømessige skadevirkninger dette måtte ha. Det er derfor viktig at departementet i oppfølgingen av kommisjonen sin rapport styrker sitt forskningsbaserte kunnskapsgrunnlag.» <https://rektor.w.uib.no/2023/05/06/energiutbygging-og-kunnskap-uib-har-gitt-horingssvar-til-energikommisjonens-rapport/>

gladelig at vi ser samdyrkingsinitiativ i distriktkommuner- herunder for eksempel Kåfjord kommune og **Eden bygdehage** (en møteplass for inspirasjon, læring og sosialt samvær).

Ivareta naturmangfold og karbonrike areal

Vi vet at hver **tredje vurderte art er på rødlisten i Troms. Denne andelen er høyere enn andelen i Norge for øvrig**, og det skyldes bl.a. at vi har mange arter som er truet av klimaendringer. Dette gjelder mange **arter tilknyttet fjellet og mange av sjøfuglartene**. (planutkastet)

Planforslaget belyser kunnskapsmangler og naturutfordringer i Troms- det er opplysende også for allmenhet og gir mulighet til å ta utgangspunkt i naturens tålegrenser i valg av tiltak og løsninger. Vi støtter behovet for representativt vern og flere kommunedelplaner for naturmangfold. **Vi viser til:**

- 1) **Ny naturindeks: «Norsk natur betydelig redusert»**
<https://kommunikasjon.ntb.no/pressemelding/18723278/ny-naturindeks-norsk-natur-betydelig-redusert?publisherId=17847187&lang=no>
- 2) «Energutbygging er de siste fem årene hovedårsaken til så mye som 55 til 60 prosent av reduksjonen i inngrepsfri natur. ... De største reduksjonene av inngrepsfri natur har skjedd i Vestland, Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark.» Vi mener man med fordel kan **inkludere** denne informasjonen i forbindelse med omtale av arealregnskapet. Kilde her: <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/overvakingarealplanlegging/naturkartlegging/Inngrepsfrie-naturomrader/>
- 3) For dette plantemaet bør målformuleringen inkludere naturens ulike verdier slik FNs Naturpanel anbefaler. Det innebærer at egenverdi, relasjonelle verdier og instrumentelle verdier integreres i målene for naturmangfold og karbonrike arealer i den regionale planen for klimaomstilling: <https://kommunikasjon.ntb.no/pressemelding/17937431/ny-rapport-om-verdisetting-av-natur?publisherId=17847187>

Bærekraftig samfunnsutvikling og sosial rettferdighet

På dette plantemaet viser vi til diskusjonen under del 2) og del 4) i dette dokumentet.

4) Innspill planretningslinjene i kapittel 5

Planretningslinje nr. 5

«I kommunal og regional planlegging av havner og kaianlegg bør det legges til rette for nok areal til landstrøm og energistasjoner til fartøy».

- **Endre til:** «I kommunal og regional planlegging av havner og kaianlegg bør det legges til rette for tilstrekkelig, men avgrenset og prioritert kapasitet til landstrøm og energistasjoner for fartøy, basert på realistiske behov og strategiske mål for utslippsreduksjon, innenfor rammene av bærekraftig ressursbruk.»
- **Begrunnelse:** Begrepet «*nok*» er for diffust og kan legitimere ubegrenset energibehov, noe som strider mot en rekke faglige anbefalinger og statlige

planretningslinjer³. Energi og naturressurser er ikke uendelige, og planlegging må derfor sette klare prioriteringer og rammer for kapasitet, slik at vi unngår overforbruk og sikrer bærekraftig bruk av begrensede ressurser (øvrige kilder_Vedlegg 1)

Planretningslinje 8:

«Kommunal og regional planlegging skal forhindre nedbygging av matjord. Kommunene skal legge til rette for lokal matproduksjon, inkludert urbant landbruk og småskala drift»

- **Foreslått tilleggsmoment:** *« ... urfolks og lokal kunnskap integreres i vurderinger av arealbruk, i tråd med anbefalingene fra IPCCs Special Report on Climate Change and Land (SRCCL), for å styrke bærekraftige løsninger og klimatilpasning»*
- **Begrunnelse:** IPCCs Special Report on Climate Change and Land (SRCCL) understreker at urfolks- og lokal kunnskap er avgjørende for bærekraftig arealforvaltning og klimatilpasning. Integrering av denne kunnskapen i planlegging styrker naturhensyn, reduserer risiko og sikrer løsninger som er sosialt og økologisk robuste. (Se_Vedlegg 2)

Planretningslinje nr. 15

«Kommunene i Troms skal ved revisjon av kommuneplan vurdere om tidligere vedtatt arealbruk svarer til gjeldende nasjonale mål for klima og naturmangfold. Det skal vurderes å ta ut eller redusere omfanget av utbyggingsarealer som ikke lenger bør bygges ut.»

- **Endres til:** *«Kommunene i Troms skal ved revisjon av kommuneplan legge til grunn nasjonale mål for klima og naturmangfold, og prioritere å ta ut eller redusere omfanget av utbyggingsarealer som ikke lenger er i tråd med disse målene. Prioriter energieffektivisering og oppgradering av eksisterende infrastruktur fremfor nye inngrep »*
- **Begrunnelse:** Vi mener dette er en viktig planretningslinje for å rette opp i prioriteringer som i dag ikke fremstår riktig i lys av ny kunnskap og endringer som påvirker naturmangfoldet. En klar forventning til kommunene er derfor ønskelig at blir uttrykt i planen.

Planretningslinje 17.

I kommunal planlegging skal omdisponering av karbonrikt areal og dyrkbar jord unngås, og alternativ skal vurderes og belyses.

- **Kommentar:** Vi mener dette er en for **svak målsetning**. Nye regler for nedbygging av myr er på trappene og i den anledning vil vi vise til: <https://naturvernforbundet.no/byggeforbud-pa-myr/>. Saken underbygger vår bekymring over at myr ikke får den beskyttelsen den trenger som karbonlager også i lys av at vi har lav grad av vern for myr i Troms (ref. arealregnskap og

³ Se for eksempel: Kommunene og fylkeskommunene skal i sin rolle som samfunnsutvikler, aktivt legge til rette for at næringslivet og innbyggerne **kutter sine utslipp, sin energibruk**, og omstiller seg til lavutslippssamfunnet og en sirkulær økonomi. Dette bør skje i dialog med relevante aktører innenfor blant annet renovasjon og ombruk. [Statlige planretningslinjer for klima og energi - Lovdata](#)

planutkast side 12). Generelt bør vi oppfordre kommunene til å oppnå en representativt vern – særlig for natur som er underrepresentert slik tilfellet er i Troms.

Planretningslinje 19.

Kommunal og regional planlegging skal fremme grønne arbeidsplasser og sikre at næringslivet utvikler seg i tråd med bærekraftige prinsipper.

- **Endres til:** *«Kommunal og regional planlegging skal fremme grønne arbeidsplasser og sikre at næringslivet utvikler seg i tråd med bærekraftige prinsipper, i samsvar med FNs bærekraftsmål og en rettferdig omstilling. Dette inkluderer arbeidsplasser basert på landbruk, urfolkstradisjoner, tradisjonelle næringer og kulturarv.»*
- **Begrunnelse:** FNs bærekraftsmål og prinsippet om rettferdig omstilling krever at klima- og naturhensyn integreres med sosial og økonomisk utvikling. Ved å fremme grønne arbeidsplasser som inkluderer landbruk, urfolkstradisjoner, kulturarv og naturbaserte næringer, sikrer vi utslippsreduksjon samtidig som vi styrker lokal identitet, tar i bruk lokal kunnskap for klimatilpasning og tiltak, samt sikrer sosial bærekraft. Vil også være i tråd med: Delmål 6.5: *I Troms har vi et bærekraftig næringsliv som fremmer lokal verdiskaping*

NY Forslag til ny planretningslinje som inkluderer frivillig innsats i klimaomstillingsarbeidet:

- **«Fylkeskommunen kan legge til rette for møteplasser og samarbeid mellom frivillige aktører, forskning og beslutningstakere for å fremme og videreutvikle tiltak som styrker sirkulær ressursbruk, øker gjenbruk, styrker folkehelsen og ivaretar naturmangfold og karbonrike arealer. Frivillig innsats og lokal inkludering skal integreres som en ressurs i planleggingen.»**
- **Begrunnelse:** Frivillige organisasjoner spiller en sentral rolle i arbeidet med å fremme sirkulær ressursbruk, øke gjenbruk og ivareta naturmangfold og karbonrike arealer gjennom kartlegging, restaurering og formidling. Ved å legge til rette for møteplasser mellom frivillig sektor, forskning og beslutningstakere, styrkes samarbeid og mobiliseringen av lokale ressurser som gir et større potensiale for en rettferdig og effektiv klimaomstilling.
- Forventede klimaendringer kan også påvirke folkehelsen negativt, både fysisk og psykisk, og det finnes flere synergier mellom tiltak som fremmer folkehelse og reduserer utslipp- de synergiene som kan utløses gjennom å inkludere frivilligheten er et viktig tiltak.

5) Innspill medvirkning og organisering

Forum for natur og friluftsliv Troms ved koordinator har deltatt på vegne av forumet i referansegruppe, workshop og høringsmøter. I tillegg har representanter fra organisasjonene deltatt der det har vært mulig for dem å stille. Vi har også levert skriftlig innspill til planprogrammet. Det er utfordrende å få innsikt i hvordan de ulike innspillene er vurdert og eventuelt tatt med i forslaget til plan som nå er på høring. Dette mener vi det hadde vært en fordel om det var mulig å få innsikt i (en form for

merknadsbehandling?). Særlig sett i lys av at det har vært omfattende medvirkning (**flott at man legger til rette for det i en planprosess!**) - men ikke like enkelt å spore hva medvirkningen konkret har resultert i.

I innholdsfortegnelsen står det «**vedlegg**». Disse burde være tilgjengelige og tydelig merket på nettsaken om høringen, det er de ikke: <https://www.tromsfylke.no/aktuelt/horing-forslag-til-regional-plan-for-klimaomstilling.72775.aspx> Det er imidlertid en lenke som viser deg videre hit: <https://www.tromsfylke.no/tjenester/plan-og-horinger/pagaende-planarbeid/regional-plan-for-klimaomstilling/#toc-heading-m1e0w> - men det fremgår ikke tydelig hva som er vedlegg til planutkastet av dokumentene som er tilgjengelige og vi mener offentligheten ikke skal måtte lete etter denne type dokumenter. Disse dokumentene er en del av kunnskapsgrunnlaget og er nødvendige for å vurdere planens realisme og konsekvenser- det er også mer ryddig for alle parter at dokumentene er **enkelt** tilgjengelig for allmennheten.

Vennlig hilsen

Forum for natur og friluftsliv Troms

Christine Myrseth
Koordinator
FNF Troms

Vedlegg 1

Food and Agriculture Organization of the United Nations. (n.d.). *Water-Energy-Food Nexus*. FAO. <https://www.fao.org/land-water/water/watergovernance/waterfoodenergy nexus/en/>

Intergovernmental Panel on Climate Change. (2022). *Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg3/>

Miljødirektoratet. (2022). *Hovedfunn fra IPCC del 3: Tiltak for å redusere utslipp*. <https://www.miljodirektoratet.no/ipcc-wg3>

Naturpanelet (IPBES). (n.d.). *Naturpanelet – Miljødirektoratet*. <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/arter-naturtyper/Naturpanel-ipbes/>

Naturpanelet (IPBES). (2022). *Ny rapport om hvordan stoppe tap av natur*. NTB Kommunikasjon. <https://kommunikasjon.ntb.no/pressemelding/18364624/naturpanelet-ny-rapport-om-hvordan-stoppe-tap-av-natur?publisherId=17847187&lang=no>

SIM4NEXUS. (n.d.). *Sustainable Integrated Management for the Nexus of Water-Land-Food-Energy-Climate for a Resource-Efficient Europe*. Climate-ADAPT. <https://climate-adapt.eea.europa.eu/nn/metadata/projects/sustainable-integrated-management-for-the-nexus-of-water-land-food-energy-climate-for-a-resource-efficient-europe>

United Nations Economic Commission for Europe. (n.d.). *Water-Food-Energy-Ecosystem Nexus*. UNECE. <https://unece.org/environment-policy/water/areas-work-convention/water-food-energy-ecosystem-nexus>

Vedlegg 2

Intergovernmental Panel on Climate Change. (2019). *Climate Change and Land: An IPCC Special Report on Climate Change, Desertification, Land Degradation, Sustainable Land Management, Food Security, and Greenhouse Gas Fluxes in Terrestrial Ecosystems*. IPCC. <https://www.ipcc.ch/srccl/> (kap 7: How can indigenous knowledge and local knowledge inform land-based mitigation and adaptation options?)

